

Dobra analiza struktur lončarskih delavnic, s tipološko analizo proizvedene keramike, katalogom tipov, primerjavo s proizvodnjami sosednjih območij je podkrepljena z naravoslovnimi analizami. Delo daje vpogled tako v delovne postopke posameznih delavnic kakor v kulturne povezave v regiji, v kateri so te delavnice delovale.

Tina ŽERJAL

Norbert Hanel: *Groß-Gerau III. Die reliefverzierte Terra Sigillata der Ausgrabungen 1989-1992 im römischen Vicus von Groß-Gerau, "Auf Esch".* Frankfurter Archäologische Schriften 12, Habelt, Bonn 2010. ISBN 978-3-7749-3639-3. 150 str.

Z 12. zvezkom serijske publikacije Frankfurter Archäologische Schriften, ki jo izdaja Inštitut za arheološke znanosti Goethejeve univerze iz Frankfurta na Majni, se nadaljujejo objave najdišča Groß-Gerau. Na lokaciji "Auf Esch", na strateški točki v okljuku reke, so najstarejše najdbe znane že s konca 19. stoletja, prva izkopavanja rimskega vojaškega tabora s pripadajočo naselbino, danes poimenovana tudi Groß-Gerau I, pa so potekala v 60. letih 20. stoletja. Med leti 1989 in 1992 so nato izkopavali pod vodstvom Norberta Hanela. Izkopavanja so poimenovana Groß-Gerau II, izvedla jih je izpostava Hessenskega deželnege urada za varstvo spomenikov iz Darmstadta. Leta 1997 so raziskave prevzeli sodelavci Inštituta za arheološke znanosti Goethejeve univerze iz Frankfurta, ki uspešno odkrivajo zgodovino najdišča z najrazličnejših vidikov.

Že leta 1995 je Hanel končal svoj rokopis o sigilatnem posodju, ki je bilo najdeno med izkopavanji med leti 1989 in 1992. S predhodnimi objavami najnovejših raziskav inštituta je njegova objava pomemben delček v mozaiku vedenja o tako pomembnem naselju v provinci *Germania Superior*.

V delu so tipološko objavljeni vsi odlomki galske in germanske reliefne sigilate. Natančneje so obdelane proizvodnje iz južnogalskih naselij La Graufesenque (ki predstavlja kar polovico odkritih odlomkov), Montans in Banassac. Reliefna sigilata iz srednje Galije pripada proizvodnji iz Lezouxa. Med proizvodnjami reliefne sigilate iz vzhodne Galije in zgodnje Germanije so prepoznane Faulquemont-Chémery, La Madeleine, Lavoye, Echweilerhof, Blickweiler, Heiligenberg in Trier. Največji delež reliefnega posodja iz te regije pa je bil izdelan v delavnicah v bližnjem Rhein-zabernu ter v še nelokalizirani vzhodnogalski delavnici.

Pri vsaki proizvodnji so analizirani žigi lončarjev, okras in oblike sigilatnega posodja. Katalog je organiziran po oblikah, v okviru teh so predstavljene posamezne proizvodnje.

Delo daje dober pogled na trgovino s sigilatnim posodjem vzdolž germanskega limesa v zadnji četrtini 1., v 2. in na začetku 3. stoletja, saj sta bila naselje in vojaški tabor Groß-Gerau postavljena okoli 25 km od meja imperija. Dotok sigilatnega posodja je bil izjemno povezan z oskrbo vojske in se je po njenem odhodu spremenil.

Tina ŽERJAL

Joaquín L. Gómez-Pantoja (con la coll. di **Javier Garrido**): *Epigrafia anfiteatrale dell'Occidente romano VII. Baetica, Tarraconensis, Lusitania.* Vetera 17. Edizioni Quasar, Roma 2009. ISBN 978-8-8714-0377-9. 313 str.

Knjiga je 17. zvezek v zbirki *Vetera*, ki jo izdaja Silvio Panciera in v kateri so objavljena monografska dela s področja antike s poudarkom na epigrafiki. Hkrati pa je 7. zvezek podserije *Epigrafia anfiteatrale dell'Occidente romano*, ki jo izdaja Gian Luca Gregori; v njej so sistematično objavljeni rimski napisi Italije in provinc zahodnega dela rimskega imperija, ki se nanašajo na amfiteatre, gladiatorje in vse, kar je povezano z gladiatorskimi igrami in boji z divjimi zvermi ter podobnimi prireditvami. V antiki so bili gladiatorski dvoboji in borbe z zvermi zelo popularni in znani izrek *panem et circenses*, "kruha in iger", ki je veljal za široke ljudske množice, lepo odraža velik pomen, ki so ga tovrstne igre imele v antiki.

V knjigi je zbranih 148 različnih rimskih napisov, ki so kakorkoli povezani z amfiteatri treh provinc Hispanije (antične Španije), namreč Betike, Tarakonske province in Luzitanije; porazdeljeni so na 74 kataložnih enot, skoraj vsi so bili ponovno pregledani, veliko jih je ponazorjenih s fotografijo. Vseh sedem zvezkov je sestavljenih po enotnih kriterijih, ki jih je v prvem zvezku, v katerem je izdala in komentirala napise iz mesta Rima, postavila Patrizia Sabbatini Tumolesi. Katalog je razdeljen na štiri velika poglavja, od katerih so v prvem objavljeni dokumenti, ki se nanašajo na upravljanje iger. Ti so posebej zanimivi, ker so redki, med njimi pa je nekaj izredno važnih dokumentov, kot npr. paragrafi iz dveh ohranjenih mestnih zakonikov, ki omenjajo igre, ter tako imenovani zakon o gladiatorskih na bronasti plošči iz Italike. Mestna zakonika sta znamenita *lex coloniae Genetivae Iuliae oz. lex Ursonensis*, ohranjen na bronasti plošči iz Osune, cesarijanske kolonije Urso, in *lex Flavia municipalis*, ohranjen na bronastih ploščah iz Irnija. Prvi dokazuje, da so se gladiatorske igre uprizarjale tudi v majhnih mestih.

V prvem zakoniku, ki je bil sicer najden v antičnem mestu *Urso*, verjetno pa je veljal tudi za druga mesta v imperiju, so zapisana pravila v zvezi z gladiatorskimi in drugimi igrami, ki so bile vedno uprizarjane v okviru kulturnih manifestacij. Velik poudarek v zakoniku je veljal temu, kdo ima pravico do dolčenih sedežev v amfiteatru, kar je bilo strogo določeno: visoki svečeniki (*pontifices, augures*) so sedeli poleg mestnih svetnikov (*decuriones*). Oba župana in edili so morali v času svojega mandata oskrbeti igre (trajale so štiri dni), deloma tudi na svoje stroške, ki niso bili majhni, znašali so vsaj 2000 sestercev. Drugi zakonik je iz časa Domicijana in je nedvomno veljal za ves imperij; v njem je nekaj paragrafov veljalo raznim svetim obredom, igram in večerjam, nad katerimi sta bdela oba župana in odredjala, kdo bo poskrbel za finance in njihovo izvedbo. Za razliko od starejšega zakonika je ta prepuščal veliko več svobode visokim mestnim uradnikom in je le sumarno odredal vsote, namenjene igram in kdo je zanje odgovoren, kar so ne nazadnje narekovali različen gospodarski razvoj posameznih mest in njihove različne tradicije.

Prvi del, ki predstavlja katalog dokumentov, je razdeljen na štiri večja poglavja. Prvi obravnava napise, ki govorijo o administraciji iger in poleg zakonikov komentira še napise